

Závodský, Artur

Ke genezi některých Bezručových básní

In: Závodský, Artur. *V blízkosti básníka : jedenáct studií o Petru Bezručovi*. Vyd. 1. V Brně: Univerzita J.E. Purkyně, 1977, pp. [27]-45

Stable URL (handle): <https://hdl.handle.net/11222.digilib/121359>

Access Date: 17. 02. 2024

Version: 20220831

Terms of use: Digital Library of the Faculty of Arts, Masaryk University provides access to digitized documents strictly for personal use, unless otherwise specified.

II.

KE GENEZI
NĚKTERÝCH BEZRUČOVÝCH BÁSNÍ

Osvětlit zrod Bezručových básní je úkol nejenom lákavý, ale především pro poznání charakteru básníkovy díla nutný. Chceme-li stanovit poměr Petra Bezruče ke skutečnosti a osvětlit rysy jeho realismu, případně autorových symbolistických postupů, musíme najít skutečnostní podklad obsahu Bezručových básní,¹⁾ určit míru proměny a stylizace skutečnosti v nich zobrazené.

Následující pojednání chtějí být příspěvkem k osvětlení geneze čtyř Bezručových básní.²⁾

---

¹⁾ Mnohé v tom směru přinesl Alois A d a m u s ve své knize *Po stopách Slezských písní* (z r. 1927). Jeho údaje jsem namnoze rozšířil ve studii *Realismus Bezručovy poezie* (Slezský sborník, r. 50, 1952, č. 3, str. 461—488).

²⁾ Soubor těchto studií o zrodu Bezručových básní těží z mého článku *Ke genezi některých básní Petra Bezruče* (Slezský sborník, r. 46, 1952, str. 443—450) a z jedné části stati *Na okraj dvou Bezručových básní* (Časopis Matice moravské, r. 70, 1951, str. 348—363).

Tato devítiveršová báseň (verše jsou jedenáctislabičné, každý třetí versův básni má jenom deset slabik a je jakoby refrémem zakončen jménem řeky Ostravice; rytmický chod básně je vyostřeně daktylský, mírně difrencován trochejským zakončením vždy prvních dvou versů ze tří trojversů a čtyřslabičným slovem *Ostravice* ve třetím, šestém a devátém versu) zachycuje zhuštěnou zkratkou proměnu patriarchálního života ve Sviadnově, slezské vesnici u Místku, proměnu, která zde nastala otevřením židovské fabriky. Báseň vyjadřuje odpor k hospodářskému a mravnímu zotročování lidu.

Okolo zrodu básně Sviadnov I kupí se otázky. Už Alois Adamus se pozastavil nad shodou obsahu této básně a dopisu-fejetonu v časopise *Ostravice* (I. ročník, č. 27 — z 26. srpna 1893).¹⁾ Autor „pův. dopisu“, který je datován 18. srpnem 1893, vypravuje, jak na procházce poznal, že Jiříkův mlýn ve Sviadnově zmizel a že na jeho místě se objevila budova s komínem. Dotázal se občana jdoucího okolo a dostalo se mu odpovědi, že ve Sviadnově vyrostla „nová židovská fabrika na umořování našich děvušek“ — „hedvábná fabrika“. Do očí bije patetické rozhořčení pisatelova informátora, který položil sérii drásavých otázek. Autora fejetonu zajímá, kdo byl informátor. Byl to snad oklamáný milenec? Považuje jeho rozčilení za oprávněné a dává informátoru za pravdu.

Ke srovnání dopisu-fejetonu s Bezručovou básní Sviadnov I přetiskují obě práce in extenso:

Z Koloredova u Místku dne 18. srpna 1893
(Pův. dopis)

(Něco z ulice). Překrásný den, myslím si, půjdeš na procházku. Kam? Inu po císařské přes Místek, jinde je asi trochu ještě mokro. Přijdu k hostinci pana Deuschera. Pro Boha. Co to? Komín, hrozitánské stavení, mlýn Iříkův pryč, propadl se a místo něho cosi vyrostlo. Bože žiju ještě — já ovšem ještě ani nevím. Ptám se okolo jdoucího občana: „Prosím Vás, co to za nová stvůra?“ „Inu vědo,“ odvětil týž, „to je zas ta nová židovská fabrika na umořování našich děvušek. V těch bavlňených fabrikách prý se naše děvušky toho eště málo napolykají, tuž budeme mět eště tu hedvábnou fabriku.“ „A komu že to bude patřit ta fabrika?“ ptám se. „I to eště nevědo? Což néznajó eště ty špekulanty a boháče! Já sem se sám ani nĕpitol! — Kdo ale má peníze, kdo za naše mozoly bohatne, kdo nám nadává, kdo nám domy a pole zkupuje, kdo nám naše děti odcizuje, kdo našim děvuchám květ ze skrání trhá, vezmou rozum dohromady a vědo to sám!“ odsekl jedním dechem a zmizel. Co to byl za člověk, vždyť mluvil jak onen nešťastný pĕvec zuboženĕ Slovače, Vajanský? Zamyslil jsem se: a měl pravdu. Kolika děvčátkům tam asi tvářičky zblednou? Byl to snad oklamáný milenec? Co mi po tom — zajisté však citlivý člověk.

¹⁾ V poznámkách k mé knize *Studie o Petru Bezručovi* (Opava 1947). Rukopis těchto poznámek chová Památník Petra Bezruče v Opavě.

*Sviadnov, ves panen, kde voněly lípy,
mlčely vrby, mlýn Jiříkův klapal,
na stav se sápara Ostravice,
ohně kde vzplály, kdy skočila z Beskyd,
hřměla v sluch v příboji frydeckým byrgrům
naše a naše ta Ostravice —
co to za fabriku? Nevoní lípa,
v oči tvých děvuch žid pohleděl drzý,
poskoč pryč, poskoč, má Ostravice.*

Na první pohled je zřejmá shoda v obsahu i emocionální atmosféře obou prací. Báseň navozuje obrazem vonících lip a mlčících vrb milostnost scénérie. Navíc je v ní proti fejetonu motiv řeky, „naší“ Ostravice, představitelky starobylosti a českosti kraje pod Beskydami, a s ním spojená vzpomínka na odrodilectví „frydeckých byrgrů“, které básník postavil na pranýř v baladě Bernard Žár. Jakmile se objevila ve Sviadnově fabrika, přestaly lípy vonět, na děvčata dělá si nárok žid. Básník apostrofuje řeku Ostravici, aby z odporu nad těmito nežádoucími změnami Sviadnov rychle opustila.

Petr Bezruč sám osvětlil skutečností podklad své básně v dopise Janu Herbenovi r. 1899 takto: „Ad Sviadnov: Je krásná ves na břehu Ostravice proti Frýdku, známá svými děvčaty. Číslo I. byla nesmírná zahrada s Jiříkovým mlýnem. Jiřík dal se na pítí, zašel na delirium. Mlýn koupil v dražbě žid Lemberger z Vídně a postavil tam přádelnu etc. etc. Lemberger je zeť Hermanna Löwa na Koloredově; ten má fabriku proti přádelně na šnaps, je radním v Koloredově (burmistr jen pro forma), půl dědiny mu patří a svými kořalnami otravuje celé Beskydy, společně s markýzem Gérem — jednu krčmu má dycky Löw, druhou vévodská propinace (fabrika v Těšíně).“²⁾

Připojuji k fejetonu několik poznámek. Obsah fejetonu se podává v dramatické roztulce turisty s neznámým informátorem. Informátor (v pisatelově reprodukci jeho mluvy) nezná dobře místní nářečí. Píše něpitol místo něpytol, něznajó místo něznaju. Nepřesnost v zachycení místeckého dialektu může snad spadat na vrub autorovy mystifikace, která se snažila vsugerovat čtenáři dojem, že pisatel dopisu není ze Slezska. Víme, jak Petr Bezruč dovedl zametat stopy za biografickými podrobnostmi svého života, zejména milostného.

Vzrušené otázky informátora („kdo ale má peníze, kdo za naše mozoly bohatne, kdo nám nadává, kdo nám domy a pole zkupuje, kdo nám naše děti odcizuje, kdo našim děvuchám květ ze skrání trhá...?“) mají naléhavost krutých otázek, jimiž stíhal budoucí Petr Bezruč nepřátele slezského lidu.

Velmi nápadná je pisatelova zmínka o Vajanském. Kdo tehdy (v roce 1893) věděl na Místecku o tomto slovenském básníku a prozaikovi?

Také připomenutí zklamaného milence na konci fejetonu a vyostřená milostnost Bezručovy básně Sviadnov I spolu korespondují. Víme, že ke Sviadnovu se váže historie Bezručova milostného vztahu k Dodě Besrutšové.

²⁾ Citováno z knihy *Slezské písně v korespondenci 1898—1918*. Redigoval Jaromír Dvorník (Praha 1967). Str. 29.

Shoda fejetonu z časopisu Ostravice a Bezručovy básně dá se vyložit dvojím způsobem: 1. autorem obou projevů byl jeden člověk, 2. Petr Bezruč čerpal látku ke své básni z fejetonu v časopise Ostravice. Kdysi (r. 1957) jsem váhal, které z obou možností dát přednost.³⁾ Shoda v motivech a celková atmosféra obou projevů mluvila pro autorství Petra Bezruče v obou případech; přece však jsem bral v úvahu fakt, že Bezruč autorství článku v časopise Ostravice popřel. Po zkušenostech, které dnes máme se svědectvími Petra Bezruče, pokud jde o dobu vzniku básní,⁴⁾ přikláním se k názoru, že fejeton v časopise Ostravice napsal Vladimír Vašek.⁵⁾

---

³⁾ V článku *Ke genezi některých básní Petra Bezruče* (Slezský sborník, r. 47, 1952, str. 443–450).

⁴⁾ Petr Bezruč odmítl mimo jiné autorství sbírky básní, kterou poslal pod pseudonymem Pavel Hrzanský Svatopluku Čechovi jakožto redaktoru Květů. A přece podrobný rozbor této sbírky ukazuje na to, že jejím autorem byl Vladimír Vašek.

⁵⁾ Ludvík Novák se po mém článku *Ke genezi některých básní Petra Bezruče*, v němž jsem se mimo jiné obíral vznikem básně Sviadnov I, vrátil k této problematice v článku *Petr Bezruč inspirátorem dopisu v časopise Ostravice z 26. 8. 1893* (Těšínsko, č. 16–17 [č. 60], 1980, str. 18–21) a došel k závěru, že jestliže bychom už dali za pravdu Bezručovu popření autorství, pak Vladimíra Vaška dopis poslaný do časopisu Ostravice v obsahu i formě alespoň inspiroval.

Ve své knize *Po stopách Slezských písní* věnoval Alois Adamus pozornost oběma básním tohoto čísla Slezských písní; široce obírá se Dombrovou II. Chci jeho výklad poněkud doplnit a ukázat, jak Bezručovy básně *Dombrová I* a *Dombrová II* reagují na události v obci Dombrová r. 1898 a r. 1899. Bezruč sledoval dění na Slezsku také podle referování v novinách. Jeho básně jednak na zprávy z novin polemicky reagují, jednak si z nich berou látku k umělecké typizaci života.

Dombrová I

Básník, ctící po celý život řeč lidu a staré lidové názvy, vystupuje v této básni proti překřtívání hornické vesnice Dombrové na Doubravu. Ukazuje, že tvar *D o u b r a v a* je lidu cizí, a protestuje proti „lidem z dálavy“, kteří vytvářejí tvar domněle češtější. Řeč lidu a staré názvy hájil Bezruč mnohokrát. Málo známa zůstává jeho (nepodepsaná) lokálka v 21. čísle 19. ročníku *Besed Času* (z 21. května 1914). kde v rubrice *Drobnosti* čteme doslova:

Jak se nemá psát o Slezsku. Přátelům sportu dostávají se často do rukou obálky s tištěnou adresou odesílatelovou: „Sportovní klub Lučina v Slezské Ostravě“. Nevím, kterým druhem sportu se ten klub zabývá, ale jistě kažením mluvy kmene, mezi nímž žije. Máť tři chyby ve svém nadpisu. Říčka, tekoucí od Blendovic na Polskou Ostravu, se nazývá *Lucina* a ne *Lučina*. Tak je pojmenována na mapách generálního štábu, který poličkuje češtinu jak jen může. Označuje často naše c háčkem; tak např. naši Cézavu u Židlochovic píše Česava. — Historický název města je *Polská Ostrava*, nikoli Slezská Ostrava. Máme Uherské Hradiště, Uh. Brod i Uh. Ostroh, které zůstanou vždy dobře moravskými městy a nikomu nenapadne je křtít jinak. — Konečně žijeme na Moravské a na Polské Ostravě, třeba všechny české listy na březích Ostravice vycházely v obou Ostravách ve svých nadpisech. Žijeme také na Hané a na Moravě. Dále užívají slezské listy nestvůrného tvaru *Karvín*. *Karvín* a je správný název, ale protože Němci praví *Karwin*, papouškuje to kde kdo po nich. Podobně píše se nesprávně v českých listech *Hulčín* (něm. *Hultschin*) místo *Hučín* (*Hlučín*). Malé *Kunčice* (*Klein Kuntschitz*) místo *K u n č i č k y* u Ostravy. Utiskují nás surově vítkovské železárny a ne vítkovické (*Witkowitz* Werke), jakož i branská továrna u Opavy a ne branecká (*Branckaer Fabrik*). Na pruských hranicích leží *Štítina*, čili dědina *štítská* — a ne *štítlinská* (*stettiner Gemeinde*), jak psávají opavské české noviny. Za *Frydkem* jsou *B r u z o v i c e* a ne *Brusovice* (*Brusowitz*). — Tak nám píše rozhorleně Slezan.“

Cím byl podnícen vznik Bezručovy básně *Dombrová I*? Sledujme celou historii.

Dva měsíce před svým básnickým debutem v *Beletristické příloze Času* mohl Bezruč číst v *Těšínských novinách* (jejich odpovědným redaktorem byl *JUDr. J. Kordáč*), že se obecní úřad v *Dombrové* ohradil proti tomu,

když tento list nazýval obec Dombrovou důsledně Doubravou. Píší o tom Těšínské noviny v Drobných zprávách dne 17. prosince 1898:

Doubrava či Dombrová? Obecní úřad v Doubravě přeje si, aby inseráty v „N. T.“ zařazené byly opraveny, obec nazývá prý se Dombrová, nikoli Doubrava. Jelikož jest toto věc čistě obchodní, vyhovujeme, jsouce přesvědčení, že každý slezský Polák ví, kde jest Doubrava, jako naopak každý slezský Čech, kde Dombrová. Nezasám by se slavný obecní úřad doubravský či dombrovský, kdyby záležitost jednala np. o Těšíně, aby v českých listech stálo buď Cieszyn neb Teschen, v německých buď Těšín neb Cieszyn a v polských listech pojmenováno by bylo místo všelijak, jen ne polsky?!

Také Opavský týdeník jmenoval obec soustavně Doubravou. Básník, sledující zápas o českou školu a o české bohoslužby v Dombrové, protestoval svou básní proti „příbylcům z Čech“ a hájil tradiční název těšínské vesnice.

Bezručova báseň Dombrová I může být vykládána také — a jsou pro toto tvrzení důvody v Bezručově listě, který vzápětí ocituji — jako básnický protest proti nepodepsanému článku *Doubrava či Dombrová*, který vycházel na pokračování v Besídce Těšínských novin (5/11 1898, 12/11 1898, 19/11 1898, 2/12 1898), zvláště proti pokračování z 9. listopadu 1898, v němž se dokazuje, že původní český tvar zněl Dúbrava — Doubrava. V dopise Janu Herbenovi z 29. března 1899 odmítl Petr Bezruč prudce „české“ tvary těšínských obcí, jak je proboujovávaly Těšínské noviny. V Bezručových řádkách z tohoto dopisu čteme obsah básně Dombrová I. Bezruč sdělil: „Pane doktore, píšu „Blendovice“ a „Dombrová“ a ne Bludovice a Doubrava. — Lid nezná posledních jmen. Chytám se za hlavu, když Těšínské noviny cpou mým krajanům do hrdla českou výslovnost. — Jsem osel a býval jsem ničemou, ale troufám si tvrdit, že kdybych redigoval Těšínské noviny, stálo by to s naší věcí lépe. Těšínské noviny vycházejí pátý rok. Kde, v čí rukou jest Vrbiice, Dětmorovice, Dombrová, Michalkovice? A ty dědiny padly za posledních 4 let Polákům do rukou. Nejsem nepřitelem Poláků, Bůh ví, že ne, mám je rád, ale ti lidé jsou horšími našimi nepřáteli na Těšínsku než Prusáci. — „Doubrava, Doubrava“, zabručí chlop z Dombrové, když čte ten cizí název. — „Co je to Doubrava?“ — „Doubrava je česky — a Dombrová je polsky“, řeknou Těšínské noviny. — „Tož jsem já Polák“, řekne horník z Dombrové, „já myslel, že jsem Moravec.“¹⁾

Báseň Dombrová I měla původně dvě strofy.²⁾ Dnešní prostřední sloku

*Tak mluvil otec náš, mluvili dědové,
tak od kolébky znělo v šediny,
my žili jsme i zhasnem v Dombrové,
co, páni z Čech, nám křtíte dědiny?*

neměla báseň Dombrová I v zásilce, kterou básník poslal Janu Herbenovi v dopise z 12. května 1899.³⁾

¹⁾ Slezské písně v korespondenci 1898—1918, str. 19.

²⁾ Srov. k tomu Rukopisy Petra Bezruče z let 1899—1900; vydal Oldřich Králík (Praha 1950).

³⁾ O tom Oldřich Králík, tamtéž str. 127.

Vznik básně Dombrová I můžeme tedy datovat přibližně koncem roku 1898. Prostřední sloku této básně napsal však Bezruč později. Nevíme přesně, kdy: báseň Dombrová I byla uveřejněna až po dvaceti letech — 29. května 1919 v olomouckém listě Československý deník. Zřejmě k jejímu otisknutí přispěla aktuálnost těšínské otázky, jak přišla na přetřes ve sporu Československa s Polskem po první světové válce.

Tri čtyřveršové strofy jambického chodu, rýmující se střídavě a v rýmu ironicky střídající název Dombrová a Doubrava, jsou za sebou položeny ve zřetelné gradaci: první strofa konstatuje, že na Těšínsku je Dombrová a žije v ní „Moravci“, Doubrava je snad u Prahy, „na břehu Vltavy“; druhá strofa hněvně odmítá překřtívání vesnic na Slezsku, které od nepaměti žily v ústech lidu starobylými názvy; třetí strofa ostře, sarkasticky pointuje celý obsah básně: jestliže je Dombrová název polský, pak zde žijí Poláci!

Vyhrocené polemický ráz básně Dombrová I vysvětlíme hněvem autora, který nesl, aby v redakcích slezských novin měnili názvy posvěcené lidovým užíváním lidé pocházející z Čech. Svým celkovým rázem náleží báseň do skupiny těch čísel Slezských písní, které mají novinářsky aktuální charakter.

D o m b r o v á I I

Báseň vznikla v době zápasu o českou školu v této těšínské obci. Už její první verš „Než v Dombrové do roka školu mi vezmou“ to říká zřetelně. Vzrušená básníková autostylizace ve zvoníka, který burcuje na poplach, nasvědčuje tomu, že Bezruč chtěl svým dílem vstoupit doprostřed zápasu se záměrem vést jej ve prospěch české věci.

Zápas o českou školu v Dombrové v letech 1898 a 1899 našel tehdy značnou odezvu ve slezském tisku. Několikrát o této záležitosti psaly Těšínské noviny a také Opavský týdeník. Podstatu boje o českou školu v Dombrové dobře vystihl v 37. čísle 30. ročníku (13. května 1899) Opavský týdeník. Napsal:

Z á p a s o š k o l u v D o u b r a v ě — D o m b r o v é. V lednu t. r. usneslo se obecní zastupitelstvo obce Doubravy přeměnití tamní českou školu v polskou. Usnesení to stalo se většinou jednoho hlasu, a to nadučitele Krečmara, který, ač po léta na této do té doby české škole působí, pro české školy způsobilosti zákonitě nemá. Zápas o školu tuto vede se už celou řadu let. Tak už roku 1885 učiněn pokus školu popolitití, ale po pěti letech rozhodnutím správního soudu uznáno znova právo češtiny a od té doby (1890) škola opět byla česká. Proti novému pokusu svolána Polit. spolkem na Pol. Ostravě na neděli 7. t. m. schůze do Doubravy, obeslaná četné Čechy i Poláky. O otázce výchovy dětí a školy mluvili pp. Knězek a Tůma a přijata resoluce, jíž protestuje se proti usnesení obecního zastupitelstva a reklamuje se důrazně právo české školy v Doubravě.

Báseň Dombrová II stojí umělecky mnohem výše nežli báseň Dombrová I. Má vzrušený, dramaticky vzepjatý děj. Zápas o školu je podán jako zoufalé úsilí básníka-zvoníka, představitele lidu, který burcuje před hrozícím nebezpečím na poplach.

Nalézáme tu všechny motivy z básní, v nichž Bezruč bojoval proti odnárodnování Slezska: zápas lidu je podáván jako válečný zápas; prohrávaný boj — zástava se kácí z cimbuří; pošinutí hranic na západ; stráž. Nej-

silnějším dojmem v této čtyřstrofové básni (tři strofy mají pět jambických veršů v rozsahu 10—14 slabik, třetí strofa, vyslovující odpor k obci, která se odcizila, má jakoby „oddechový“ charakter a je čtyřveršová) působí kvality eufonické; děje se tak prostřednictvím „temných“ samohlásek *o, u, ou*, které jsou rozprostřeny po celé básni, ale hlavně jako by vystřelovaly do celého textu ze slov *Dombrová* a *zvon*. Refrémem básně (zasazeným v první a třetí strofě dvakrát, v dalších strofách jedenkrát) je opakované slovo *Dombrová*, rytmicky sugerující představu rozhoupaného zvonu.

*

Geneze Bezručových básní o Dombrové je příznačná tím, že obě vznikly víceméně jako *bezprostřední* umělcova reakce na neblahé události. Bezručova angažovanost se v nich projevila dvojnásob, pro básníka charakteristickým způsobem: obranou českosti školy i obranou jména obce, jak je posvětila staletá tradice a dosavadní lidový úzus.

Petr Bezruč měl ve zvyku napsat lidem, kteří mu byli drazí — a nemusili to být jenom členové jeho rodiny —, epitaf. Tak vytvořil epitaf matce, sestřám, bratru Antonínovi, Františce Tomkové, příteli a „sekretárovi“ dr. Antonínu Pírkovi a jiným svým blízkým. Stručně, pregnantně, po způsobu nápisů na starořímských hrobech, shrnul ve verších hlavní, charakteristické rysy zemřelého.

Ve Slezských písních čteme *Nápis na hrob bojovníkův*. V této básni, gnómiccky svírající obsah do osmi veršů ve dvou čtyřveršových strofách, vzpomíná Petr Bezruč svého otce — profesora Antonína Vaška (1829 až 1880).

Antonín Vašek, rodák z Háje u Opavy, zapsal se v letech šedesátých do dějin slezského lidu jako obětavý buditel a zvláště pak jako vydavatel Opavského besedníku (1861—1865). Ve své době byl Antonín Vašek, středoškolský profesor, naposledy působící na klasickém gymnasiu v Brně, jedním z nejznamenitějších filologů, muž vzdělaný, výrazně kritického pohledu. Antonín Vašek vystoupil jako první Čech proti víře v pravost Rukopisu královédvorského. Na začátku roku 1879 vydal Alois Vojtěch Šembera spis „Libušin soud, domnělá nejstarší památka řeči české, jest podvržen. Též zlomek Evangelia sv. Jana“. Antonín Vašek bystře postřehl, že nejenom autorem Libušina soudu je skladatel novověký, nýbrž že také Rukopis královédvorský je padělek téhož autora; vyskytují se v něm totiž tytéž rysy nezapadající do systému staré češtiny. Vašek napsal s neobyčejnou rychlostí studii Filologický důkaz, že Rukopis královédvorský a zeleňohorský, též zlomek evangelia sv. Jana jsou podvržená díla Václava Hanky. Nabídl rukopis k otištění Listům filologickým. V dopise Františku Bartošovi z 22. května 1879 o tom píše Jan Gebauer¹⁾: „S panem prof. Vaškem mluvil jsem. Nabízel Listům filol. rozpravu o R. Zel. a ustoupil od žádosti své, když nahlédl, že by nemohla býti vytištěna v jednom. O obsahu jejím řekl mi jen tolik, že bude pravost R. Zel. popírati — z jakých důvodů, neptal jsem se. Že bych však, jak mi píše Brandl, byl vyslovil, že souhlasím, to není pravda; já říkám a řekl jsem tak i p. pf. V., že dle jazyka nekladl bych do té doby, do níž se klade (IX. a X. stol.), a panu V. řekl jsem výslovně, že bych si netroufal tvrditi co on (totiž že je z doby ok. 1817). O tom někdy brzo jindy, snad vyjdou najevo nějaká nova; chystáme se (sděluji Vám to prozatím jen důvěrně) k ohledání důkladnému.“

Z uvedené pasáže dopisu Jana Gebauera poznáváme, že Antonín Vašek byl prvním z českých filologů — delší dobu před samým Gebauerem —, který pravost Rukopisu královédvorského popíral.

¹⁾ Dopisy Jana Gebauera Františku Bartošovi jsou uloženy ve Státním archívu v Brně — Sign. G. 33.

Když studie nemohla vyjít v Listech filologických, vydal ji Antonín Vašek vlastním nákladem. Předmluva ke spisku je datována dnem 10. června 1879. Za to, že kácel jednu z největších model domněle staročeské kultury, obrátil Antonín Vašek na sebe hněv oficiálních představitelů tehdejší buržoazní společnosti a — jak praví Petr Bezruč ve Vysvětlivkách ke Slezským písním — „šel proto do mohyly v klatbě národní“. Antonín Vašek zemřel v Brně po chrlení krve r. 1880.²⁾

Vaškův nejstarší syn Vladimír — básník Petr Bezruč — byl v roce otcovy smrti třináctiletý. Dobře si uvědomil hořkost osudu svého otce, bagatelizování jeho buditelských zásluh a tvrdého postupu ze strany oficiálních českých kruhů. „V osobnost synovu vryla se památka na mučedníka vědecké pravdy nesmazatelně, rostla a mohutněla jako představa vzoru a ideálu hrdinného bojovníka, hodného následování,“ praví případně Viktor Ficek.³⁾ O tom, jak tato představa v mladém studentovi a potom v mladém muži žila, svědčí nejprůkazněji fakt, který zaznamenává Bezručův bratr, kryjící se pod pseudonymem Vít Šedivec — dvaadvacetiletý Vladimír Vašek zapisuje si do čela svých papírů s literárními pokusy jako moto: „Syn buď hodným svého otce.“⁴⁾

Vladimír Vašek čekal už jenom na vhodnou příležitost, aby vyjádřil verši svůj názor na otcův tragický osud. A tak se zrodil *Nápis na hrob bojovníkův*.

Abychom osvětlili okolnosti, za nichž vznikla tato Bezručova báseň a určili alespoň přibližně dobu, kdy byla napsána, musíme prověřit fakta, která zatím známe.

Bezručův *Nápis na hrob bojovníkův* otiskl poprvé Adolf E. Vašek r. 1911.⁵⁾ V poznámce k básni praví Adolf E. Vašek: „Tento protest básníkův vyvolán byl útokem Vyhliďalovým a Lepařovým na čestnou památku prof. Antonína Vaška a sdělen s red. Op. týdeníku Ant. Otáhaelem už před několika lety v dopise.“ Adolf E. Vašek zde naráží na dopis Jana Lepaře Janu Vyhliďalovi z 12. října r. 1900, v němž pisatel reklamoval pro sebe zásluhu o to, že on založil Opavský besedník.

Jan Vyhliďal, historik Hlučínska a Hlubčicka, jež bylo germanizováno, přikl ve své práci *Naše Slezsko* (publikované r. 1900 v časopise *Vlast* a téhož roku vydané jako zvláštní otisk) zásluhu o založení Opavského besedníku profesorou Antonínu Vaškovi. Ve zvláštním otisku své stati *Naše Slezsko má Vyhliďal* (na str. 124) malý dodatek. Opravil v něm svoje dosavadní mínění, že by zakladatelem Opavského besedníku byl Antonín Vašek. Otiskl dopis Jana Lepaře (1827—1902), pedagoga a slezského buditele, který sice r. 1866 v Riegrově slovníku naučném uznával, že o založení Opav-

---

²⁾ Osobnosti Antonína Vaška věnoval pozornost Adolf E. Vašek ve studii *Prof. Antonín Vašek, buditel lašského kmene, průkopník českého kriticismu* (Moravsko-slezská revue, r. 7, 1911) a v knize *Antonín Vašek* (Opava 1930). Vztahem Antonína Vaška a jeho syna Petra Bezruče obírá se Viktor Ficek v článku *Antonín Vašek a Petr Bezruč. Otec a syn* (Slezský sborník, r. 45, 1947, str. 90—107). Fickova knižní monografie *Antonín Vašek v boji za práva lidu a za vědeckou pravdu* vyšla r. 1964 (Krajské nakladatelství v Ostravě).

³⁾ Slezský sborník, 1947, str. 93.

⁴⁾ Vít Šedivec, *Z kroniky rodu Bezručova*, II. díl (Brno 1938), str. 66.

⁵⁾ Ve studii *Prof. Antonín Vašek, buditel lašského kmene, průkopník českého kriticismu* (Moravsko-slezská revue, r. 7, 1911, str. 378).

ského besedníku se především zasloužil Antonín Vašek, ale nyní v dopise Janu Vyhlídalovi 12. října 1900 sdělil: „Dovoluji si připomenouti, že v jisté zmínce neráčil jste věci býti důkladně znalým. Na stránce 50 (tj. Našeho Slezska I., pozn. pis.) připisuje se vznik Opavského besedníku panu Ant. Vaškovi, *kdežto opravdovým téhož listu původcem jsem já, ale pana Vaška jsem si vyprosil za přijetí jména zakladatelského, jenžto jsem poznal z tehdejších poměrů opavských, že by list můj setkal se s velikou opovržeností, kdyby já jako Moravan byl se vydal za redaktora. Pan Vašek se uvolil k žádosti mé dáti se jmenovati redaktorem listu dotčeného a já jmenoval se redaktorem za doby jeho churavění.*“

Pochybnost o tom, zda iniciátorem vydávání Opavského besedníku byl Antonín Vašek, považoval Petr Bezruč právem za urážku svého otce. Jak sděluje Jaromír Dvořák, „vedle odstavce, v němž Vyhlídal citoval slova o tom, že Lepař je opravdovým původcem Opavského besedníku, udělal Vladimír Vašek u okraje silnou čáru, připojil vykřičníky a za odstavcem připsal hvězdičku, která odkazuje na dolní část strany, a to na Bezručův rukopis básně Nápis na hrob bojovníkův“.⁶⁾ Škoda, že nevíme, kdy Bezruč tuto báseň k článku připsal.

Adolfu E. Vaškovi náleží zásluha o to, že osvětlil okolnosti, které daly Bezručovi přímý popud k napsání básně Nápis na hrob bojovníkův.

Máme naštěstí také svědectví samého Petra Bezruče, který — asi r. 1905 — vyslovil svoje rozhořčení nad tvrzením Jana Lepaře, že profesor Antonín Vašek byl při Opavském besedníku jenom nastrčenou figurou. Petr Bezruč sděloval tehdy Janu Kabelíkovi některá data o svém otci a při té příležitosti napsal: „Když zásluhy muže pronásledovaného ocenil Vyhlídal ve Vlasti, ozval se ješitný — nyní již mrtvý — stařec Lepař fejetonem v Těšínských novinách (ty vědí o Opavsku tolik jako o Tibetu, Opavský týdeník by mu byl tu lež neotiskl) —, kde zásluhu veškeru o vydání, redakci etc. Opavského besedníka připisuje sobě, kresle přitom otce jako nastrčeného panáka. Fejeton ten budil zlou krev u vrstevníků ze Slezska věci znalých a chtěl jsem se tenkrát veřejně ozvat, ale mlčel jsem, nemiluje vystupování na veřejnost. Kdo byl vyštván, pronásledován, komu byla vytlučena okna od studentů opavských — a kdo se stal vším možným v Praze? Maminka musila dát půl věna svého na Opavský týdeník! Spolkl jsem tu hořkost, jako si zvykne, když ji člověk polyká celý život. Napsal jsem si jen k tomu dodatku do Vlasti několik veršů, neb jsem za mládí taky kdysi jezdil po Pegasu:

*Kdyby z toho měl být pomník,
co po Tobě naházeli,
hrotem by se nebe dotknul,
lidu mého buditeli!*

*Čacký národ: dávno dřímáš —
ještě pomník celý není:
ještě házou po Tvém hrobě
těžký kámen po kameni.⁷⁾*

⁶⁾ *Slezské písně v korespondenci 1898—1918*, str. 311.

⁷⁾ List je otištěn v knize *Slezské písně v korespondenci 1898—1918* na str. 98.

Přetiskl jsem celý pasus z Bezručova dopisu — včetně básně Nápís na hrob bojovníkův (v dopise ještě bez titulu); jde o nejstarší známé znění básně, poněkud odlišné od znění ve Slezských písních, do nichž básník epitař zařadil v roce 1928.

Okolnosti vzniku básně Nápís na hrob bojovníkův osvětlil Petr Bezruč znovu po letech — v dopise profesoru Miloslavu Hýskovi z 22. května 1926, kdy mu na jeho žádost poslal také epigram Nápís na hrob bojovníkův. Vzpomíná tu Jana Vyhlídala, faráře a slezského buditele, který působil ve dvacátých letech ve Švábenicích u Vyškova a proto ho Petr Bezruč nazývá „švábenský“, i Jana Lepaře. Ocituji pasus z tohoto listu: „Zároveň posílám žádané verše: ani nevíte, co hořkých slzí mne stálo zradcování a kaceřování patentovaných vlastenců, když jsem je čítával ještě jako gymnasiální syneček. Napsal jsem je, když švábenský Vyhlídál otiskl známý Lepařův list, kde si L. (epař) osoboval zásluhy Opavského besedníka. — Ale k ranám a pronásledováním se nehlásili! Ty padaly na bedra bojovníka . . . Až když byl bojovník ubit, hlásil se o slávu. Pamatuji se na L. (epaře) velmi dobře. — Děsivý břuch, smazané rysy, facies potatoris (vzezření pijáka, A. Z.) . . . byl to jinak člověk nešťastný v soukromém životě, který hledal zapomenutí . . .“⁹⁾

Nápís na hrob bojovníkův se obsahem a také formou značně podobá Bezručovu epigramu Třetí patron vlasti. Bezruč poslal tento epigram Herbenovi v polovici roku 1899 a věnoval jej Janu Herbenovi a T. G. Masarykovi, kteří sedm let po vystoupení Antonína Vaška zahájili zápas proti pravosti Rukopisů.

Báseň Třetí patron vlasti má tři čtyřveršové strofy. Osmislabičné verše jsou psány ve vyostřeném chodu trochejském a uplatňují přerývaný rým. Bezruč vzpomíná v této básni dvou českých patronů — Václava a Jana. Ironicky praví, že na jednoho patrona se u nás zapomnělo — na Štěpána, který zemřel pro své přesvědčení ukamenován. Poslední strofa pointuje obsah básně takto:

*Být tak u nás každý svatým,
v koho národ jal se práti,
všechněm světcům z kalendářů
bylo by se stěhovati.*

Báseň Nápís na hrob bojovníkův má dvě čtyřveršové strofy. Osmislabičné verše jsou rovněž psány ve vyhraněném chodu trochejském. Je tedy faktura básně téměř totožná s fakturou epigramu Třetí patron vlasti. Ironie básně Třetí patron vlasti je stupňována v sarkasmus. Z obecné polohy, kdy se v první básni mluví o řadě českých lidí, kteří jsou kamenováni, přechází Bezruč v Nápíse na hrob bojovníkův k člověku jednomu — k vlastnímu otci; nejmenuje ho sice, ale apostrofuje ho. K motivu kamenování přistoupil zde ještě motiv pomníku složeného z kamenů, jež dopadají na hrob neohroženého bojovníka.

Petr Bezruč pojímal svoje vystoupení ve prospěch slezského lidu jako

⁹⁾ Citováno z edice Štěpána Vlašína — Jiřího Heka *Korespondence Petra Bezruče a Miloslava Hýska z let 1926–1932*. Sborník Národního muzea v Praze, řada C — literární historie, sv. XII (1967), č. 3, str. 113.

pokračování v činnosti svého otce. V jeho osudu spatřoval analogii osudu svého. Když byl jeho pseudonym prozrazen, a zejména když Adolf Kubis v Olomouci přednášel o Petru Bezručovi a naplno tehdy vyslovil jeho občanské jméno, básník vzkypěl. V dopise bratru Antonínovi 7. března 1910 s rozhořčením napsal: „Otec a syn! Oba žili mezi denuncianty, oba žili a jeden zhasl, druhý zhasne v hořkosti mezi čáckým národem, protože se oba dotkli pera. Oba vzali mzdu svou! Chraňte se slávy!“⁹⁾

Kdy báseň *Nápis na hrob bojovníkův* vznikla? Zjištěno máme toliko to, že reaguje na spor o vydavatelství Opavského besedníku. Tento spor je datován rokem 1900. Do nejistoty o přesné dataci vzniku vnese snad trochu světla okolnost, již připomenu.

Při prohlídce *Besed Času* našel jsem v čísle z 5. dubna r. 1903 tento aforismus H. Roberta¹⁰⁾: „I z kamenů, které kdo po tobě hází, může ti být zbudován pomník. Jen je třeba, aby byly veliké a aby jich bylo mnoho.“ Podobnost Robertova aforismu s obsahem *Bezručova Nápisu na hrob bojovníkův* se nedá popřít. Není dokonce vyloučeno, že *Bezruč* v básni o trpkém losu svého otce využil základní myšlenky uvedeného aforismu a že ji v druhé strofě ironičtěji vyhrotil. Důvodem k tomu byl mu fakt, že se památka Antonína Vaška hanbila dvacet let po smrti tohoto buditele a že se v boji proti němu angažovali lidé ze Slezska.

Svoji báseň založil *Bezruč* na ironicky traktovaném obraze stavby pomníku. Její první strofa mluví o tom, že by se z kamenů, které dopadaly na hlavu Antonína Vaška, dal postavit nebetyčný pomník. Druhá strofa stupňuje obsah předchozí sloky sarkastickým sdělením: pomník není dosud hotov, vždyť nové kameny padají dokonce na bojovníkův hrob.

Bezruč aforismus Huberta Roberta jistě v *Besedách Času* nepřehlédl. Četl *Besedy Času* bedlivě — vždyť jejich číslo z 4. ledna r. 1903 tvoří známé Slezské číslo a dne 5. dubna 1903 tu básník opravuje poslední verš čtvrté strofy básně *Žermanice*, kterou přetiskly *Besedy Času* týden předtím (29. března) z *Ostravského deníku*.

Přijmeme-li domněnku, že *Bezruč* uplatnil myšlenku aforismu Huberta Roberta v básni *Nápis na hrob bojovníkův*, že ji adaptoval a s bolestným sarkasmem vyhrotil, měli bychom přibližně datován konečný tvar básně *Nápis na hrob bojovníkův* rokem 1903. V záporném případě bychom byli nuceni posunout zrod alespoň první verze básně k roku 1900, kdy vznikl spor o to, zda vydavatelem Opavského besedníku byl prof. Antonín Vašek. Neboť to byly ony kameny, které dopadaly na hrob Antonína Vaška.

---

⁹⁾ Citováno z knihy *Slezské písně v korespondenci 1898–1918*, str. 198.

¹⁰⁾ Autora aforismu musíme patrně hledat v Hubertu Robertovi (1733–1808). Pokud jsem zjistil v naučném slovníku Brockhausově, byl to francouzský malíř antických, zvláště římských zřícenin. Zobrazoval je v idylickém pojetí. Nazývali ho „Robert des Ruines“. Robert maloval také obrazy pařížských zahrad a staveb. Jako kreslíř zachytil i soudobý život.

Z Bezručovy básně *Sedm Havranů* dýchá kouzlo starých mýtů, které kolují mezi lidem, rostouce a přetvářejíce svoji podobu neustálým pohybem od úst k ústům. Básník vytvořil mohutnou fresku o životě i pádu vzpurného slezského rodu, který se nesmíří s příkrčeným životem svého okolí, s pokorou před světskou mocí a se služebnickováním pánubohu. Havrani touží prožít svůj život plně, bez jakýchkoli zábrán. Jejich odbojnictví má ráz neujasněný, živelný. Za svoji vzpuru proti dosavadnímu řádu, za svoji hazardní odvahu, která se neleká ničeho, platí životem. A víc: v básnickově podání je příběh Havranů jakoby obrazem, mytickým vysvětlením příčin smutku slezské země.

Báseň začíná nádhernou srbskou (negativní) antitezou, nastolující obrazy venkovské provenience slezské (kopřiva, sedmikráska, ostružina, sasanka atd.): nad vnučetem, nemanželským potomkem jednoho z jejích synů, sklání se stará Havranka. Střídmými tahy zpodobuje autor její vzezření. Je to osmdesátiletá stařena orlího nosu, sevřených rtů, černých vlasů. Mnoho vytrpěla v životě tato slezská matka Jugovičů, jak ji případně nazval Vojtěch Martínek. Rodná dědina se kdysi divila, že si tak pěkná děvucha bere Havrana, vzpurníka známého v celém okolí. Sedm synů se narodilo Havranovým. Muže však Havranka záhy pochovala. Nedal si vnutit vůli jiných, nezalekl se ani tří odpůrců — ustoupil ve rvačce teprve mrtev. Smutek padl do tváře vdovy, nikoli však skleslost.

Úsporně, jakoby těžkou rukou lidového umělce ryje Bezruč dále portréty odbojníků. První Havran „cítí, že žid je vždycky vrah moravských lidí“. Bije proto židy. Neuposlechne žandarma a je proklán jeho šavlí. Bezručův Havran je představitelem temně instinktivního odporu venkovského lidu proti židům, kteří doprovázeli masy přistěhovalců z Polska, když se v druhé polovině 19. století tehdy ještě převážně zemědělské Ostravsko prudkým vzmachem industrializovalo. Málo probuzený lid nevidí zlo v jeho podstatě — v kapitalistickém systému. Hledá je v krvi, která proudí v žilách židovských přistěhovalců; někteří z nich se dovedli arci rychle přizpůsobit situaci a těžit z ní, zatímco zemědělský lid, zachovávající tradiční způsoby života, chápal jenom poznenáhlu hospodářskou proměnu kraje a změnu celého životního stylu, která šla v patách za ní. Víme, že vládnoucí třída záměrně rozdmýchávala pogromové nálady proti židům, zamčujíc tak masám pravou příčinu jeho bídy — kapitalistický systém. Rusko a polské území Rakouska byly klasickými územími pogromů. V pogromových bouřích padaly hlavy „malých“ židů, zatím co bohatí židovští penězoměnci zůstávali vítanými společníky a exponenty vládnoucí oligarchie Rakouska-Uherska a Ruska.

Druhý Havran — urostlý jako modřín — neuznává, pudově nakloněn anarchismu, žádných pánů:

*Co Havranovi po vojenských pánech?
Co po císaři, knížatech a králich?*

Proto se nepodřídí ani nařízení, které káže na vojně mlčet, i když je vojákovu ublíženo. Havran zastřelí hejtmana, který jej udeřil. Jako pravý syn svého otce nevzdá se přesile, která ho chce spoutat. Celá kasárna střelí je po Havranovi — ale Havran se skloní teprve mrtev.

Třetí Havran, vesnický krasavec, se vsadí, že zleze baň kostela. Živě si dovedeme představit úžas tehdejších slezských vesničanů, pobožných až k bigotnosti; viděli v Havranově sázce rouhání proti pánubohu. Ale co dbá Havran na boha a na výstrahy církevní hierarchie? Odvážný čin se mu málem už podařil, Havran se spouštěl již s věže dolů, když mu uklouzla noha a hrdé čelo se rozbilo na dlažbě.

Čtvrtý Havran je pašerák. Přenáší zboží z Hlučínska a tržní mnoho peněz. Jeho sebevědomí roste. Ale pýcha připraví nakonec Hanysův pád. Havran hýří v Hlučíně, do tance vodi děvčata a posmívá se financům, že ho nepřistihnou. Financi zamhuřují oči nad stovkami případů drobného pašeráctví venkovanů, ale nemohou mlčet, když se veřejně uráží jejich čest. Zaskočí Havrana a vyzvou ho, aby se vzdal. V nerovném boji zabije Havran holi dva finance, ale klesá nakonec pod ranami z karabin dvou dalších celníků.

Zvěř z panských lesů pokládali ve slezských dědinách odevždy také za svoji. Beztoho se nepase jenom na panském! Ale pytláctví neprovozovali veřejně. Leč Pavel Havran chodí po lese jako jeho majitel. Svýma orlíma očima zpozoruje nepřítele vždycky dříve nežli on Havrana. Ve své pýše nevyhýbá se Pavel setkání s vrchností a jejími hajnými. A vždycky střílí první. Ale nakonec ho jednou panská kulka dostihla.

Předposlední Havran pokouší osud sázkou, že přeplave řeku Opavici, na jaře prudce rozvodněnou. Síla mladého muže užuž překonává rozbourěný živel, když kácející se strom ukončí Havranův život.

Postavou nejmladšího z Havranů dostáváme se již do údobí pokročilejšího kapitalismu. Šohaj chce ve furiantské pýše předběhnout na koni rychlík. Vždyť jeho kuň — ta chloubka každého venkovana! — má rád svého jezdce a je rychlejší „než všechny vlaky světa“. Jako by se tu v souboji utkával starý, polofeudální svět, zosobněný koněm, na němž mládenci jezdívali za milou, a svět kapitalismu, zastupovaný rychlíkem. Kdo z nich může zvítězit? Vlak zachytí koně, když předbíhá lokomotivu, a Havran se kácí s koně mrtev.

Do osmi hrobů pochovávala stará Havranka svoje drahé. A nyní tu stojí, osmdesátiletá strážkyně rodu, aby vychovala vnouče, které zůstalo. Ale také z jeho temných očí zírá už osud Havranů . . .

Bezručovu báseň o slezských vzpurnících pochopíme dokonaleji, až vysledujeme cestu jejího tématu od původního tvaru, kolujícího ve vypravování lidu, k mohutné fresce, která vyrůstala v myslí básníka po léta a která došla svého definitivního tvaru v postupném zužitkování a překonání vlivů autorovy mnohostranné erudice.⁴⁾

Rod Havranů, praví se v básni, je znám v Děhylově, na Plesné, v Pust-

⁴⁾ Pokusil jsem se osvětlit zrod Sedmi Havranů již v článku *K psychologii Bezručovy tvorby* (Listy filologické, r. 71, 1947, str. 56 n.).

kovci a Martinové. Ale marně byste pátrali v těchto vesnicích po člověku, který by si vzpomínal na smutný osud těchto odbojníků. Dědové ani staré nevědí o nich nic. Nežili tedy Havrani, nebo žili jinde a básník příběhy jejich rodu přenesl do dědin na hranicích Hlučínska odjinud? Tápali bychom patrně bez výsledku, kdyby nám neudělal jasno svým doznáním básník sám. V dopise z 31. května 1947 sdělil mi toto: „Musil jsem vždy mít reálný podklad, s čistou fantasií bych byl nebyl býval vyšel. Sedm Havranů: byli to bratři Kozelci, pověstní pašeři, na něž jsme se my děcka vždy dívali s posvátnou úctou v hospodě v Háji, všechny finance jsme znali. Financi nám vždy vyprávěli zajímavé události ze života.“

Havrani tedy žili, třebaž měli jiné jméno — Kozelci. Ale nežili v Děhylově, nýbrž v Háji u Opavy. Jako v jiných případech — např. v básni Krásné Pole nebo v baladě o Maryšce Magdonové (nežila na Starých Hamrech) — přesunul Bezruč i zde proti skutečnosti dějiště básně.

Jako by pokračoval v předchozím listě, píše mi Bezruč téměř tři léta nato (14. ledna 1950): „V 7 Havranech jsou kresleni bratři Kozelci, jejichž sláva nedobrá hřměla poříčím Opavice za mých dětských let. Myšlenku jsem nosil vždy dlouho ve své teskné duši . . . snad léta, než došlo k erozi.“

Citované části básníkůvých dopisů jsou velmi významné pro poznání básníkovy tvorby. Bezruč v nich doznává, že si děje básní nevymýšlí, že se inspiruje reálným podkladem ze skutečnosti, který dotváří. A pak: látka nenajde si svůj výsledný tvar ihned; básník ji nosí dlouho v mysli, uzpůsobuje si ji a posléze formuje v definitivní podobu. Pokud jde přímo o Sedm Havranů, třeba litovat, že básníkovy přiznání je toliko rámcové.

Dobu, kdy vypravování hájeckých financů slyšel student Vladimír Vašek dlící v rodišti svého otce na prázdninách, a dobu, kdy báseň Sedm Havranů psal Petr Bezruč, dělí několik desetiletí.

Báseň Sedm Havranů byla otištěna ve vydání Slezských písní z roku 1920 (malý formát). Ale autorův zápis této skladby je o řadu let starší. 26. ledna 1911 sděloval Petr Bezruč Antonínu Mackovi, básníku a redaktoru, který otiskl několik jeho básní: „Chtěl jsem Vám ještě přidat Sedm Havranů — vyčenichal jsem je mezi starými papíry, ale písmo je tak sešlé, že je nemohu rozluštit.“²⁾ Obdobně mluví o době vzniku básně Sedm Havranů tento Bezručův pasus z dopisu Vojtěchu Martínkovi, napsaného 13. března 1912: „Drahý pane, promiňte, že tak pozdě odpovídám; ale hledal jsem mezi starými stenogramy, nedalo-li by se tam co rozluštit: jsou tam Lazy a je tam Sedm Havranů; ale písmo je vybledlé a já již to nedovedu přečíst. Snad někdy po letech si vzpomenu, ale pochybuji.“³⁾

V listě z 8. ledna 1920 sdělil Petr Bezruč Vojtěchu Martínkovi toto:⁴⁾ „Obě básničky 7 H. a Lazy byly napsány dříve a zněly jinak. Ale buď jsme je spálili, nebo mi je sebrali⁵⁾ — restauroval jsem je trochu po paměti.“

Otisk Sedmi Havranů v r. 1920 je tedy Bezručova *druhá* verze téže látky. Kdy vznikla verze první?

²⁾ Citováno z knihy *Slezské písně v korespondenci 1898—1918*, str. 86.

³⁾ Citováno z knihy *Petr Bezruč — Vojtěch Martínek, vzájemná korespondence* (vydal Artur Závodský, Ostrava 1969), str. 12.

⁴⁾ Cituji podle sdělení Vojtěcha Martínka.

⁵⁾ Za první světové války byl Petr Bezruč vězněn. Při domovní prohlídce ztratilo se mnoho jeho rukopisů a dopisů.

Jestliže písmo bylo v r. 1911 „sešlé“ a v r. 1912 už tak vybledlé, že je básník nemohl přečíst, musilo se dostat na papír dlouho před tímto rokem, pravděpodobně několik let před ním. Osměluji se tvrdit, že už někdy okolo r. 1903. Celá umělecká výstavba básně mluví totiž pro toto datum. Báseň, v níž se střídají jambické verše jedenáctislabičné s třináctislabičnými (místy vystupuje ještě do popředí daktylský spád veršů), přičemž první mají převahu, ukazuje svou uměleckou výstavbou — podobně jako báseň Krásné Pole — na dobu Bezručova obratu od revoluční tematiky a s ní spojeného užití daktylského rytmu ke zklidnělému realismu macharovské ražby. Tento obrat se odehrával právě, jak víme, někdy na konci roku 1902 a v roce 1903.

Látka o pašerácích Kozelcích prošla v básníkově mysli dlouhým ztvárňovacím procesem. Zatím poznal Vladimír Vašek ze studentské četby básně římského autora Publia Ovidia Nasona *Niobe*. V něm se Tantalova dcera Niobe rouhá bohům, odmítajíc jim obětovati. Apollón a Diana zkruší její hrdost: všechny Niobiny děti — sedm (!) synů a sedm dcer — hynou pod střelami trestajících bohů. Tato antická báje byla potenciálně přítomna v mysli autora, který v Praze studoval klasickou filologii. Byla však zatlačována do pozadí realitou slezskou, autorovým bytostným vztahem k ní. V jistém smyslu můžeme u Bezruče mluvit o tom, že se snažil svou chmurnou historií slezských odbojníků proti řádu světskému i božím překonat antický mýtus ve zpracování Ovidiově tím, že ho udomácnil a přizpůsobil slezským poměrům.⁶⁾ Místopisný výčet slezských vesnic, v nichž „hřmí“ pověst o skutcích Havranů, není pak patrně ničím jiným nežli udomácněním, poslezštěním místopisu antického.⁷⁾

Na básni *Sedm Havranů* zůstaly stopy vlivu antického ovzduší. Nejvíce to vycítujeme z Bezručova uplatnění temné síly osudu a z využití tragické ironie. Nezapřel se tu čtenář Homéra, Horatia, znalec tragédií Sofoklových. Ale musíme se poklonit síle básníka, která dovedla v medailónech životního běhu jednotlivých Havranů vyvolávat rázovitost bytu slezských vesnic. Odsud, vůli vsugerovat čtenáři slezské ovzduší, třeba také vysvětlit hojnější míru dialektismů, nežli je u Bezruče obvyklé v jiných skladbách (ve slovníku: pokřiva, iskerka = sedmikráska, žultý, baránek, zahulá si, baba, děvucha, syneček, chlop, šumná, robila, gyzdi, prali, hetman, bo, grof, pizne, nech, kačice, kury atd.; v syntaxi: všech chovala, potká jich atd.).

Proč změnil Bezruč příjmení Kozelků na Havrany? Důvody jsou asi tři. Bezruč vždy usiluje, aby zvolené příjmení přesně souznělo s povahovými nebo tělesnými rysy zobrazované postavy. Sklon pojmenovávat lidi podle jejich povahových nebo tělesných rysů je také vlastní lidu. Připomínají nám to mimo jiné okolnosti při vzniku přezdívek. Bezruč následuje způsob tohoto lidového postupu vyjadřování. Hned v básni *Sedm Havranů* se to ozývá. A nikoli náhodou: vždyť jde o jakousi lidovou bylinu. U charakteristiky druhého Havrana se praví: „Druhý — mu prali břem, bo rostlý byl jako břem jest —“. Pavlu Havranovi přezděl lid „ostríž“ — „bo zrak měl sokolí, na míli viděl v dálku“. K volbě nového příjmení „Havran“ mohl

⁶⁾ Podrobněji se tím obírám ve studii *Antika v díle Petra Bezruče* (v knize *Studie o Petru Bezručovi*; Opava 1947).

⁷⁾ Srov. Publius Ovidius Naso, *Metamorphoses VI*, v. 146—147.

vést básníka zřetel k zevnějšku vzpurníků — k jejich černým nešedivějším vlasům. Za druhé: hledaje příjmení typické, na Slezsku se vyskytující, nemohl básník při úsilí o vyjádření uměleckého záměru pominout právě příjmení Havran (ne zdrobnělé Havránek), ve slezské oblasti nikoli výjimečné. Za třetí: nepochybně tu doznívala vzpomínka na báseň E. A. Poea Havran.

Bezručovo úsilí podat historii Havranů jako starodávnou bylinu mohlo vhodně navázat na příbuznou atmosféru ruských bylin, zdomácnělou u nás podáním Čelakovského (srov. např. báseň Vězeň z ruského Ohlasu).

Proti dramatickým číslům Slezských písní je vypravování v básni Sedm Havranů značně klidnější. Přesto však i zde můžeme sledovat básnickovy zásahy do děje. Tak např. autor apostrofuje posledního Havrana, aby nezarmucoval matku. Tu cítíme, jak básníka vypravovaná historie, osud Havranů dojímá.

Bezruč, v jehož bytosti tkví silné vlohy dramatika, zintenzivňuje podání děje střídáním různých intonací, jak to odpovídá různým mluvčím. Zvláště výrazným dokladem je tu vypravování o konci sedmého Havrana. Střídá se v něm vzrušená intonace básníka, který napomíná, s výsměšnou intonací mluvy pyšného Havrana a konstatujícím tónem vyprávěče, který referuje, jak sázka dopadla.

*„— — — a ty, který zbýváš,
ty ostatní, ty nezarmucuj matky!
Máš koně šumného, nech neshodí ráz tebe.
Kůň chlopa neshodí, má rád ho, jak chlop jeho.
Já rychlík předběhnu, co běží k Bohumínu,
bo kůň můj lepší jest než všechny vlaky světa.
Vlak chytne koníka, jak běží přes koleje,
a když kůň nežije, tak jezdce není více.“*

Přídomek „bard“, jež Bezruč připojil v Slezských písních ke svému jménu, je sotva kterou skladbou tak zdůvodněn jako Sedmi Havrany. Pozvedá vypravování, které žilo v ústech lidu a jehož původní jádro bylo historické, napsal Bezruč moderní bylinu. Uplatnil v ní svoje vzácné umění rytce portrétů, dar přetavit a stmelit nejrozmanitější popudy v nový, velkolepý čin básnický.

